

In-ears in De laatkomer

De acteurs in *De laatkomer* van het Noord Nederlands Toneel dragen niet zozeer in-ears om alles goed te kunnen horen, maar eerder om verwarring te zaaien. 'Met geluid wilden we laten horen wat er in het hoofd van een dementerende omgaat,' zegt geluidstechnicus Peter Zwart. | DOOR: MAUD MENTINK |

De voorstelling *De laatkomer* gaat over een oude man die genoeg heeft van het leven en dan voornamelijk van het gezeur van zijn vrouw. Hij ziet een kans op ontsnapping door dementie te veinzen. Die kans grijpt hij met beide handen aan, met soms hilarische gevolgen. Hij koopt een broodrooster in plaats van een verjaardagstaart, paradeert in gestolen kleding door de winkelstraat en belazert de artsen. De man, gespeeld door Hans Dagelet, geniet van dit spel. Eenmaal in het tehuis ontmoet hij zijn grote jeugdliefde, die hem niet meer herkent, en beseft hij dat er nooit een weg terug is. *De laatkomer* is gebaseerd op het gelijknamige boek van Dimitri Verhulst, de regie is van Ola Mafaalani. Zij stond voor de vraag: hoe kun je de belevingswereld van een dementerende vertalen naar het publiek? Om die vraag te beantwoorden nam zij twee mannen in de arm met wie zij al enige tijd samenwerkt, geluidstechnicus Peter Zwart en componist en trompettist Eef van Breen. Zwart en Mafaalani ontmoetten elkaar elf jaar geleden via Toneelgroep Amsterdam en werken sindsdien veel samen. Van Breen werkt nu twee jaar samen met Mafaalani en componeerde ook voor de producties *Fellini* en *Misdaad en straf*. Samen vormen ze 'een perfecte drie-eenheid', zegt Peter Zwart. Het idee om met in-ears te werken ontstond al in een vroeg stadium. Zwart: 'Al snel na de eerste lezing werd duidelijk dat we een extra laag wilden toevoegen met geluid. De verschillende stadia van

dementie kun je namelijk spelen, maar met geluid wilden we laten horen wat er eigenlijk in het hoofd van een dementerende omgaat. Toevallig wordt het gehoor ook pas in het laatste stadium van dementie aangetast.' Hij bedacht dat ze met in-ear monitors zouden kunnen werken om bijvoorbeeld een acteur op een bepaalde maat te laten dansen. 'Voor de toeschouwer is er dan in eerste instantie geen context, totdat je een vlag van die muziek hoort en inzicht krijgt in de belevingswereld van het personage.' Al snel verwerkten ze dat principe in de hele voorstelling. Zwart: 'Maar daarna hebben we weer zeventig procent geschrapt. Een gevalletje van *kill your darlings*. Het effect is nu perfect gedoseerd.'

Geheugenkoor

Wat met de in-ears wordt bereikt is goed te zien in de scène met het Geheugenkoor, een koor van ouderen die kampen met geheugenverlies. Door samen te zingen trainen ze hun geheugen en vergeten zij minder snel, is het idee. In *De laatkomer* zingen de bejaarden samen het nummer *Wat je naam was, dat ben ik vergeten*, begeleid op piano door acteur Nico van der Linden. Maar omdat ze dement zijn zingt iedereen in de praktijk zijn eigen lied. Het ziet eruit alsof ze verdwaald zijn. Schuifelend, onzeker en aandoenlijk bewegen zij zich over het toneel. Iedere acteur hoort via de in-ear een eigen versie van het liedje in een andere maat en toonsoort.

Het publiek hoort alleen de chaos aan klanken. Actrice Malou Gorter speelt een personage dat dol is op de muziek van Schubert en haar versie van *Wat je naam was* krijgt een bijna onherkenbare, klassieke draai. Zij haalt uit als een operazangeres, het publiek hoort korte flarden van het strijkorkest waar haar zang prachtig bij past. Ondertussen zingt het koor op het toneel door. De kakofonie aan geluiden werkt ongewild op de lachspieren maar doet precies wat Mafaalani wilde: laten zien hoe zij in hun eigen wereld leven. Op een gegeven moment treedt er ook nog een salsa-dansende bejaarde op, en het eindigt ermee dat het Geheugenkoor danst op *De Stanza van Tante Bonanza*. De acteurs deinen nog een tijdje door op de muziek, terwijl het publiek al niets meer hoort.

Arrangement

De scène met het Geheugenkoor lijkt een ongeorganiseerde chaos maar Van Breen heeft alle muziek wel degelijk gearrangeerd en gecomponeerd. Dat vergde enige slapeloze nachten, want maat en toonhoogtes verschilden zo veel dat er moeilijk een geheel van kon worden gemaakt. In deze scène worden 24 tracks tegelijkertijd afgespeeld. Van Breen dook samen met Peter Zwart één dag de studio in om de verschillende tracks op te nemen, aanvullende opnames werden gemaakt in Theater de Machinefabriek in Groningen. Tijdens de voorstelling gebruikt Zwart het

Technicus Peter Zwart en zijn stagiaire Rinse de Jong met de zenders, backstage in Emmen.

programma Ableton Live om de tracks af te spelen. Een secuur werkje waarbij het moment van instarten cruciaal is. Zwart: 'Ik kan het me niet veroorloven daar een fout in te maken, want dan loopt de hele compositie gevaar.'

Zenderpark

In de voorstelling worden 17 zenders op het toneel gebruikt plus 4 voor de techniek. Het publiek ziet daar heel weinig van. Peter Zwart: 'De beltpack van hoofdrolspeler Hans Dagelet hebben we ingetapet met hansaplast pleisters om hem minder zichtbaar te maken op de huid. Soms staat hij met zijn blote rug naar het publiek, daarom plakken we de beltpack op de borst onder zijn arm, met Tegaderm wondfolie. Het publiek ziet daardoor praktisch geen apparatuur meer.' Het vinden van frequentieruimte voor de 21 zenders doen ze met de Wireless Ssystem Manager van Sennheiser. Zwart: 'De ether zit bomvol maar met deze software duurt het zoeken van vrije frequenties maar een paar minuten. En ze worden automatisch ook op de ontvangers doorgevoerd. Soms kan het programma niet genoeg vrije ruimte vinden, dan nemen we contact op met Sennheiser en moeten we de frequenties alsnog handmatig invoeren. Daar ben je zo een uur mee kwijt. Ik bereid dat vooraf natuurlijk voor door de frequentieruimte op de verschillende locaties op te zoeken.' Zeven acteurs dragen zowel een in-ear als een zendermicrofoon, twee beltpacks dus.

Zwart: 'Technisch gezien gaat dat prima, de kans op interferentie is er alleen als je de hele boel op een hoop legt. Lastig is wel dat wij niet altijd kunnen horen wat de in-ear uitstuurt. Maar het zijn wel de oren van de acteur! Daar voel ik mij verantwoordelijk voor. Dus we regelen dat goed in en we hebben het maximale volume dat de in-ear kan uitsturen begrensd. Binnen die grens kunnen de acteurs zelf het volume bepalen. Dat was ook nodig, want onder de figuranten zijn er twee die hardhorend zijn.'

Op gevoel

Peter Zwart zet vanuit de front of house de zenders en ontvangers uit als ze niet worden gebruikt. Met de acteurs heeft hij daar duidelijke afspraken over gemaakt. Ze mogen hun in-ear uit hun oor halen, maar nooit zelf de mute-knop gebruiken. 'Als ze van het toneel af gaan moeten ze de in-ear zelfs verplicht uit hun oor halen, omdat de kans op storing dan toeneemt in verband met het beperkte antennebereik,' legt hij uit. Voor het mixen van *De laatkomer* heeft hij niets voorgeprogrammeerd en gebruikt hij ook geen script. 'Ik ken de voorstelling uit mijn hoofd en volumes bepaal ik on the spot. Ook het in- en uitfaden van de tracks die inzicht geven in de belevingswereld van de dementerenden doe ik op gevoel.'

Hij is trots op wat ze hebben bereikt. 'Bij de voorstelling *Misdaad en straf* werkten we al met verschillende sporen van één

nummer die we live mixten. Dat idee hebben we nu door kunnen zetten. Het is te gek, die samenwerking met Eef en de vrijheid van werken met Ola. Dat we de in-ears niet alleen hebben gebruikt als gereedschap, maar ook als middel om een artistiek doel te bereiken: vernieuwend én uitdagend!' ◀

Geluidsapparatuur De laatkomer

- 1 Geluidstafel AVID Venue SC48
- 1 Stagerack AVID Stage48
- 6 Ontvanger (rack) Sennheiser EM 3732-II 614-798 MHz
- 10 Zender (beltpack) Sennheiser SK 5212 614-798 MHz
- 3 Zender (rack) Sennheiser SR 2050 626-668 MHz
- 6 Ontvanger (beltpack) Sennheiser EK 2000 626-668 MHz
- 1 Zender (rack) Shure PSM200 748-784 MHz
- 1 Ontvanger (beltpack) Shure P2R-Q3 748-784 MHz
- 6 In-Ear Monitor Sennheiser IE4
- 13 Microfoon DPA 4061
- 1 Intercom hoofdpost Telex RadioCom BTR-700 614-722 MHz
- 4 Intercom beltpack Telex RadioCom TR-700 614-722 MHz
- 4 Headset ASL HS-1/D
- 1 Apple Macbook Pro met Sennheiser Wireless System Manager